

індивідуальній, так і груповій роботі. Означений метод сприяє розвитку особистості в різних сферах життєдіяльності.

Горлач М. О., Михайленко О. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Діти з порушеннями слуху відрізняються між собою за рівнем втрати слуху, часом та причинами її виникнення, особливостями мовленнєвого та загального розвитку, індивідуальними характеристиками, а також умовами виховання та навчання після втрати слухової функції. Згідно зі статистичними даними, як вітчизняними, так і світовими, проблеми зі слухом має приблизно одна дитина зі ста. Основними чинниками, що можуть спричинити порушення слуху, є перенесені інфекційні захворювання, такі як менінгіт, енцефаліт, кір, скарлатина, отит, грип і його ускладнення, а також спадковість, патології, що впливають на зовнішнє, середнє чи внутрішнє вухо, ураження слухового нерву. Додатково, до можливих причин належать несприятливий перебіг вагітності, вроджені аномалії слухового апарату, родові травми та механічні пошкодження. У дітей із вадами слуху реакція на звукові подразники може бути відсутньою або проявлятися лише у відповідь на дуже гучні звуки (Венгловська О., 2023).

Рівень психічного розвитку дитини тісно пов'язаний зі ступенем втрати слуху та віком, у якому сталося порушення. Чим вищий поріг гучності, за якого дитина починає сприймати звук, тим важчий ступінь порушення слуху.

Розвиток дитини з порушеннями слуху визначається низкою факторів, серед яких важливу роль відіграють вік, у якому відбулося ураження слуху, ступінь його зниження, рівень інтелектуального розвитку, сімейне середовище та характер міжособистісних взаємин (Федоренко О., 2018).

Слухова депривація, що виникає у критичний період розвитку, коли нейронні зв'язки особливо чутливі до зовнішніх

впливів, негативно впливає на формування сприйняття. Втрата слуху в ранньому віці спричиняє тривалу сенсорно-перцептивну депривацію, що, у свою чергу, веде до суттєвих порушень у становленні аналізаторних систем мозку та міжнейронних зв'язків у первинних сенсорних полях. Це призводить до дефіциту комунікації між вторинними та третинними корковими зонами, що впливає на когнітивний розвиток дитини. Зменшення або повне припинення надходження звукової інформації викликає вторинні морфолого-функціональні зміни у слуховій корі головного мозку, що ще більше посилює первинний дефект.

Наукові дослідження підтверджують, що глухота, яка виникла в ранньому віці через пошкодження слухового аналізатора, є не лише сенсорною втратою, а й призводить до змін у когнітивних процесах. Тому первинне порушення слуху тісно пов'язане з вторинними відхиленнями у мовленнєвому розвитку та інтелектуальних здібностях. Однак важливо зазначити, що за умови збереженого інтелекту та відповідної корекційної роботи діти з вадами слуху можуть досягти рівня розвитку, який не поступається їхнім одноліткам із нормальним слухом (Гуменюк О., 2022).

Дитячий мозок відзначається значною пластичністю, проте навіть незначне порушення в його роботі може впливати на весь процес дозрівання центральної нервової системи. Через це у дітей із вадами слуху, якщо не здійснювати ранню корекцію, можуть виникати затримки у психічному розвитку.

Згідно з концепцією Л. Виготського про системну природу дефекту, втрата слуху у ранньому віці (як первинний дефект) згодом спричиняє вторинні ускладнення, що стосуються мовлення, розуміння мовленнєвих конструкцій і вимови. У дошкільному віці найінтенсивніше формуються дві ключові функції – мовлення та довільна моторика, які у разі порушення слуху стають найбільш вразливими.

Розвиток психічних процесів у дітей із порушеннями слуху відбувається за тими ж принципами, що й у їхніх однолітків із нормальним слухом, однак певні етапи можуть зміщуватися у часі. Наприклад, формування активного мовлення, розширення словникового запасу, розвиток навичок

побудови речень, вдосконалення сприйняття звуків, фонематичного слуху, а також становлення наочно-дієвого й наочно-образного мислення мають інші терміни появи, ніж у дітей без порушень слуху.

Особливості розвитку впливають на всі когнітивні процеси, зокрема на запам'ятовування візуальної інформації. Дослідження свідчать, що діти з вадами слуху мають нижчі показники мимовільного запам'ятовування зорового матеріалу порівняно з їхніми однолітками, які не мають подібних труднощів.

У дітей із порушеннями слуху виникають труднощі із запам'ятовуванням слів, що пов'язано з особливостями засвоєння мовлення. По-перше, для них слово сприймається не як цілісна одиниця зі значенням, а як набір окремих букв чи складів, що збільшує обсяг інформації для запам'ятовування. Через це дитина докладає значних зусиль для запам'ятовування, але часто припускається помилок: може змінювати послідовність літер і складів або пропускати їх. По-друге, недостатньо розвивається вміння розрізняти значення слів, що належать до однієї ситуації. По-третє, діти з порушеннями слуху рідше застосовують стратегії опосередкованого запам'ятовування, наприклад, угруповання слів за змістом (Колупаєва А., 2021).

Процес розвитку мислення у таких дітей має більше специфічних особливостей порівняно з іншими когнітивними функціями. Формування наочно-дієвого, наочно-образного та словесно-логічного мислення відбувається повільніше, ніж у дітей із нормальним слухом.

Розвиток розумових операцій також має свої складнощі. Відставання у формуванні аналізу та синтезу пов'язане з тим, що діти довше використовують загальні поняття замість більш точних термінів, а також пізніше навчаються визначати спільні та відмінні ознаки об'єктів.

Наукові дослідження підтверджують, що у дітей із вадами слуху спостерігаються порушення у розумінні образного мовлення, уповільнене формування словникового запасу та труднощі в розвитку зв'язного мовлення. Вторинні відхилення найбільш помітні у функціях, які активно формуються у

ранньому віці, зокрема в мовленні, тонкій моторній координації, просторових уявлень і довільній регуляції діяльності.

Рівень мовленнєвого розвитку значною мірою впливає на особливості психічних функцій. Напрямок психічного розвитку дитини з порушенням слуху визначається тим, що на початкових етапах онтогенезу відмінності в психічній діяльності між дітьми з нормальним слухом і дітьми, які мають вади слуху, є незначними, проте з часом вони стають більш вираженими. Це триває до певного моменту, після якого, завдяки систематичній сурдопедагогічній підтримці, відмінності не збільшуються й навіть можуть зменшуватися.

Якщо ж спеціальна корекційно-розвиткова робота не проводиться, наслідки первинного дефекту стають глибшими, що призводить до значних труднощів у розвитку, порушення взаємодії із оточенням та засвоєння загальнолюдської культури (Литовченко С., 2020).

Діти з вадами слуху менш соціально адаптовані, ніж їхні нормотипові однолітки. Особливе ставлення оточуючих до них сприяє формуванню специфічних рис характеру, які можуть закріплюватися з часом.

На думку О. Квашук, діти з порушеннями слуху стикаються з труднощами у формуванні уявлень, які часто є нечіткими й не закріпленими у словесній формі. Процес створення цілісного образу предметів у них уповільнений, що стає помітним під час виконання завдань, пов'язаних із складанням розрізнених картинок або карток лото. Крім того, особливості сенсорного розвитку виявляються у складнощах із виокремленням властивостей та відношень між предметами в різних видах діяльності (Квашук О., 2021).

Втрата слуху у дітей з порушеннями слуху значно посилює роль зору як основного каналу сприйняття навколишнього світу. У таких дітей зоровий аналізатор стає провідним для пізнання та освоєння мови, оскільки їх зорові здібності не поступаються, а в багатьох випадках навіть перевищують здібності дітей із нормальним слухом. Більш того, діти з порушеннями слуху часто здатні помічати деталі, які можуть залишатися непоміченими для нормотипових дітей.

У ситуації часткових порушень слуху спостерігається слабкість, нечіткість та погана диференціація артикуляційних рухів. Крім того, втрата слуху впливає не лише на рухові відчуття, пов'язані з мовою, але й на функціонування дихальної системи (Таранченко О., 2019).

Порушення в сприйнятті звуків ускладнює нормальне спілкування дитини з навколишнім світом, що значно гальмує її соціалізацію та засвоєння соціального досвіду. Діти з порушеннями слуху мають обмежену можливість спілкуватися з дорослими та однолітками, що призводить до недорозвитку мовлення як засобу взаємодії і знижує їх уявлення про соціальні явища та місце у суспільстві. Це є основною причиною труднощів у соціалізації дітей цієї категорії. У той час, як діти з нормальним слухом отримують пізнавальну інформацію природним і легким шляхом, дітям з порушеннями слуху це дається тільки завдяки спеціальному навчанню та великим зусиллям.

Сенсорний дефект ускладнює нормальну взаємодію дітей з дорослими, ускладнюючи процес отримання соціального досвіду, а також взаємодію з однолітками. Це призводить до виникнення психологічного дискомфорту, зниження настрою та активності, що часто є наслідком недостатнього розвитку навичок планування, самоконтролю та організованості у дітей з порушеннями слуху (Гаврилова Н., 2022).

Отже, психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями слуху свідчить про те, що проблеми зі слухом уповільнюють розвиток дитини, спричиняючи емоційні і особистісні порушення. Важливу роль у розвитку вторинних відхилень має відсутність або недостатність ранніх лікувальних та корекційно-педагогічних заходів.